

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรงพยาบาลเป็นสถานที่สำคัญยิ่งของสังคม เป็นแหล่งรวมผู้คนที่มีความทุกข์และความเครียดจากการเจ็บป่วย ไม่ว่าจะเป็นผู้ป่วย ญาติผู้ป่วย รวมทั้งเป็นสถานที่ที่บุคลากรต้องทำหน้าที่ในการดูแลรักษาผู้ป่วย ซึ่งต้องทำงานหนักภายใต้แรงกดดันจากเหตุปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยเรื้อรังที่ต้องนอนพักในโรงพยาบาลเป็นเวลานาน ภาพพจน์ของโรงพยาบาลจึงเป็นภาพของ "โรงซ่อมสุขภาพ" ที่เน้นพื้นที่ในการรองรับการรักษาผู้ป่วย

ตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีการให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพซึ่งเป็นการเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาผู้ป่วย ช่วยลดระยะเวลาการรักษา ลดการใช้ยา รวมถึงป้องกันและสร้างสุขภาพของบุคลากรให้แข็งแรง เนื่องจากเห็นว่าแนวทางหลักที่ดำเนินการในโรงพยาบาล เน้นการรักษาโรคเพียงอย่างเดียว นั้นไม่สามารถนำไปสู่จุดหมายปลายทางของคำว่าสุขภาพที่ดีได้ กลับทำให้เกิดปัญหาของค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับข้อจำกัดในด้านการใช้ทรัพยากรในการรักษา ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยนกระบวนการมาให้ความสำคัญกับการป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งน่าจะเกิดประสิทธิผลมากกว่าการรักษาพยาบาลแต่เพียงอย่างเดียว (บวร งามอุดมศิริ และ สายพิณ คุณสมิทธิ, 2542)

ระหว่างทศวรรษที่ 1980 โรงพยาบาลจำนวนมากในสหรัฐอเมริกาได้จัดให้มีการบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพ และแพร่หลายสู่ทวีปยุโรปในปีพ.ศ. 2529 หลังการประชุมเรื่องการส่งเสริมสุขภาพครั้งที่ 1 ที่กรุงฮอนดูรัส ประเทศแคนาดา มุมมองและองค์ประกอบตลอดจนกลยุทธ์ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพจึงมีความกระจำจมากขึ้น กฎบัตรฮอนดูราวนี จึงถือได้ว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญต่อแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งมีหลักการ 5 ข้อ ดังนี้

- 1) การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Building healthy public policy)
- 2) การสร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ (Creating supportive environment)
- 3) การสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน (Strengthening community action)
- 4) การเพิ่มทักษะส่วนบุคคล (Developing personal skills)

5) การปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดบริการด้านสาธารณสุข (Reorienting health services)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 ผู้เชี่ยวชาญจากกลุ่มประเทศแถบทวีปยุโรป ได้มีการประชุมถึงเรื่องแนวคิด ขอบเขต กลยุทธ์ การส่งเสริมสุขภาพ โดยใช้โรงพยาบาลเป็นฐาน ณ กรุงโคเปนเฮเกน คำว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (Health Promoting Hospital) จึงเกิดขึ้น (บวร งามอุดมศิริ และ สายพิณ คุณสมิทธิ, 2542) โดยมีการให้ความหมายของคำว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพไว้ว่า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพไม่ใช่เป็นเพียงการบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพสูงเท่านั้น แต่เป็นโรงพยาบาลที่พัฒนาโดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมสุขภาพ โดยการพัฒนาโครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์กร และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพและเพิ่มประสิทธิภาพการรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วย ป้องกันและสร้างสุขภาพให้แก่ และสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน" (บวร งามอุดมศิริ และ สายพิณ คุณสมิทธิ, 2542)

ในปี 2540 แนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่โรงพยาบาลในประเทศไทย เน้นการสร้างโรงพยาบาลให้เป็น "สถานที่สร้างสุขภาพ" จากความหมายและหลักการของแนวความคิดการสร้างเสริมสุขภาพ เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพทั้งภายในและภายนอกอาคารที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพเป็นประเด็นหลักที่สำคัญประเด็นหนึ่งของการจัดการโรงพยาบาลที่มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมสุขภาพของผู้ใช้ทุกกลุ่ม ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมกายภาพ

โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเป็นโรงพยาบาลหนึ่งที่น่าแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพมาใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมในโรงพยาบาล มีการจัดเตรียมพื้นที่เปิดโล่งเพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้จำนวนมาก จากเนื้อที่รวม 92 ไร่ ซึ่งแบ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังและโรงพยาบาล 75 ไร่ วิทยาลัยแพทย์ 17 ไร่ (วทัญญู ปรัชญานนท์, คมนัน มีเนตรขำ และจันทนา กมลศิลป์, 2545) พบว่ามีพื้นที่เปิดโล่งทั้งหมดมีมากถึง 51.94 ไร่ หรือคิดเป็น 56.45 % ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งมากกว่าอัตราส่วนพื้นที่เปิดโล่งสำหรับอาคารสาธารณะที่มีการอยู่อาศัย ตามข้อกำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 33 พ.ศ. 2535

บริเวณโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า มีพื้นที่เปิดโล่งให้ผู้ใช้เข้ามาใช้พื้นที่ทำกิจกรรมภายนอกอาคารหลายแห่ง โดยเฉพาะพื้นที่สีเขียวหลักบริเวณกลางพื้นที่โรงพยาบาล ทั้งพื้นที่ที่มีร่มเงา พื้นที่โล่ง มีสระน้ำ สนามหญ้า ลาน ลวนหย่อม รวมถึงมีการจัดเตรียมพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมภายนอกอาคารตามจุดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น สวน พื้นที่พักผ่อน สนาม

กีฬา สวมสุขภาพ รวมถึงร้านค้าต่างๆ ส่วนด้านกิจกรรม มีกิจกรรมภายนอกอาคารของทั้งผู้ป่วย ญาติผู้ป่วย บุคลากร เกิดขึ้นซ้อนทับกันอยู่ในแต่ละพื้นที่ ทั้งกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การจับกลุ่มพูดคุย รับประทานอาหาร ให้อาหารสัตว์ และกิจกรรมการออกกำลังกายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเดิน วิ่ง กิจกรรมแอโรบิคและกีฬา

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าพื้นที่สีเขียวหลักแม้ว่าจะมีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา แต่พื้นที่บางแห่งที่มีการจัดเตรียมองค์ประกอบที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ ทั้งพื้นที่ออกกำลังกาย พื้นที่รวมกลุ่มพูดคุย หรือพื้นที่ที่มีศักยภาพทางธรรมชาติ บางแห่งกลับเป็นพื้นที่มีผู้ป่วยออกมาใช้งานน้อย หรือไม่เกิดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพของผู้ป่วย ซึ่งอาจเกิดจากลักษณะทางกายภาพไม่เหมาะสมกับประเภทผู้ป่วยที่มีความหลากหลายและไม่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ รวมถึงพื้นที่เปิดโล่งอาจมีที่ตั้งและการเข้าถึงที่ไม่เหมาะสม อาจทำให้โอกาสในการเข้าใช้พื้นที่ของผู้ป่วยลดลง

จากแนวคิดพื้นฐานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพทั้ง 5 ประการที่ได้กล่าวมาแล้ว นำมาสู่การศึกษาวิจัยทางภูมิสถาปัตยกรรมนี้ โดยมุ่งเน้นที่แนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประการหนึ่งคือ การสร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นการค้นหาว่า พื้นที่กลุ่มพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพจะมีปัจจัยทางกายภาพอะไรบ้างและอย่างไร โดยใช้พื้นที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษา และค้นหาปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ศึกษา เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพและสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้

การวิจัยนี้จะให้ประโยชน์ในการวางแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหลักที่สามารถปรับใช้กับโรงพยาบาลอื่นๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ด้านสุขภาพต่อผู้ใช้ทุกกลุ่ม และส่งผลให้ผู้ใช้ในโรงพยาบาลเกิดความพึงพอใจในการใช้พื้นที่สีเขียวหลักมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของภูมิสถาปัตยกรรมที่มีส่วนในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่สังคมส่วนรวมอีกทางหนึ่ง

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 พื้นที่สีเขียวของโรงพยาบาลที่สอดคล้องกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพมีปัจจัยที่สำคัญอะไรบ้าง
- 1.2.2 ปัจจุบันพื้นที่สีเขียวหลักในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้ามีความสอดคล้องหรือไม่อย่างไร กับปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ

- 1.2.3 พื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลมีศักยภาพและปัญหาอะไรบ้างต่อการส่งเสริมสุขภาพ
- 1.2.4 มีวิธีการอย่างไรที่จะพัฒนาพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าให้สอดคล้องกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และสอดคล้องความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้
- 1.2.5 การวางแผนและผังพื้นที่สีเขียวหลักที่สอดคล้องกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่จะเกิดขึ้นต่อไปเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลให้สอดคล้องกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ
- 1.3.2 เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างข้อพิจารณาพื้นที่สีเขียวที่สอดคล้องกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า
- 1.3.3 เพื่อค้นหาปัญหาและศักยภาพด้านกายภาพของพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าต่อการสร้างเสริมสุขภาพของผู้ใช้
- 1.3.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าที่ให้อาคารสร้างเสริมสุขภาพของผู้ใช้และ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ทุกกลุ่ม
- 1.3.5 เพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับวางแผนและผังพื้นที่สีเขียวของโรงพยาบาลที่สอดคล้องกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่จะเกิดขึ้น

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้ เป็นการค้นหาปัจจัยสำคัญของพื้นที่สีเขียวที่สอดคล้องกับแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และนำข้อกำหนดที่ได้มาหาความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของพื้นที่สีเขียวในพื้นที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าต่อการสร้างเสริมสุขภาพ และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่สามารถสร้างเสริมสุขภาพของผู้ป่วย ญาติ และบุคลากร ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตพื้นที่ศึกษาในพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับผังรวม และระดับผังพื้นที่

ระดับผังรวม หมายถึง การศึกษาพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า รวมถึงพื้นที่กลุ่มอาคารโรงพยาบาล ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่สีเขียวหลัก ทั้งด้านการเข้าถึง และผู้ใช้

ระดับผังพื้นที่ หมายถึง การศึกษารายละเอียดพื้นที่ต่างๆในกลุ่มพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาล ได้แก่ 1) ลานไทร 2) สวนโรมัน 3) พื้นที่รอบพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ 4) สวนสุขภาพและพื้นที่แอโรบิค และ 5) สนามด้านหน้าวังพญาไท

- ขอบเขตพื้นที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษาระดับผังรวม
- พื้นที่ศึกษาระดับผังพื้นที่

รูปที่ 1-1 การแบ่งขอบเขตพื้นที่ศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า และนำไปประยุกต์ใช้กับโรงพยาบาลอื่นๆ
- 1.5.2 เป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของภูมิสถาปัตยกรรมที่มีส่วนในการสร้างคุณภาพชีวิต

1.5.2 เป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของภูมิสถาปัตย์กรรมที่มีส่วนในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่สังคมส่วนรวมอีกทางหนึ่ง

1.6 กรอบคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษา

หลักการสำคัญของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ เป็นแนวคิดการพัฒนาโรงพยาบาลที่ไม่เน้นเพียงการบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพสูงเท่านั้น แต่เป็นโรงพยาบาลที่พัฒนาโดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมสุขภาพ ในด้านการพัฒนาโครงสร้างขององค์กร และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ และส่งเสริมความร่วมมือของชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพ โดยในส่วนของการพัฒนาพื้นที่สีเขียวหลักให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ ได้ทำการรวบรวมเอกสารต่างๆ โดยมีเอกสารที่สำคัญ ได้แก่

- ข้อกำหนดสำหรับพื้นที่สีเขียวและสวนโรงพยาบาลที่ช่วยในการบำบัดและส่งเสริมสุขภาพ รวมถึงเสนอแนะลักษณะองค์ประกอบที่เหมาะสม
- ข้อพิจารณาทั่วไปในการออกแบบพื้นที่สีเขียวหลักในโรงพยาบาล รวมถึงทำการจำแนกประเภทของผู้ใช้ และความต้องการและข้อจำกัดของผู้ใช้แต่ละกลุ่ม
- สภาพแวดล้อมรูปแบบต่างๆของพื้นที่เปิดโล่งเพื่อการบำบัด

1.7 ขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษาวิจัยนี้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการรวบรวม และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่อไปนี้

- ความสำคัญและความเป็นมาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ
- ปัจจัยทางกายภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ
- การจำแนกประเภทของผู้ใช้ และความต้องการและข้อจำกัดของผู้ใช้แต่ละกลุ่ม
- กรณีศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร นำมาสังเคราะห์เป็นข้อพิจารณาในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของโรงพยาบาลที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ

ขั้นตอนที่ 3 ดำเนินการศึกษาพื้นที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าด้วยการเก็บข้อมูล ทางกายภาพของพื้นที่โดยการสำรวจ และข้อมูลเกี่ยวกับผู้ใช้โดยการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อพิจารณาการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของโรงพยาบาลที่เอื้อต่อการ

ส่งเสริมสุขภาพที่ได้นำเสนอไว้ ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร เพื่อหาคำยกย่องและปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

ขั้นตอนที่ 4 นำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาสรุปเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงพื้นที่สีเขียวหลักของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพของผู้ใช้พื้นที่ โดยเสนอแนะในลักษณะผังแนวคิด (conceptual plan) และผังกายภาพ

1.8 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ คือ แนวทางการพัฒนาโรงพยาบาลที่ไม่ใช่เป็นเพียงการบริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพสูงเท่านั้น แต่เป็นโรงพยาบาลที่พัฒนาโดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมสุขภาพ โดยการพัฒนาโครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์กร และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพให้เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพและเพิ่มประสิทธิภาพการรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วย ป้องกันและสร้างสุขภาพให้แก่ และสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน

พื้นที่สีเขียว ในที่นี้หมายถึง พื้นที่โล่งผืนหลักที่ใช้เพื่อกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ตามแนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (Health Promoting Hospital) ไม่รวมถึงพื้นที่เปิดโล่งเพื่อการอื่นๆ เช่น พื้นที่จอดรถ หรือ สวนหย่อมประดับ เป็นต้น